

Elżbieta Szefler

"Czytam ze zrozumieniem i rozwiązuję zadania. Testy dla uczniów III klasy szkoły podstawowej", M. Barańska, E. Jakacka, Gdańsk 2002 : [recenzja]

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (26-27), 206-213

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Elżbieta Szeffler

M. Barańska, E. Jakacka, Czytam ze zrozumieniem i rozwiązuję zadania. Testy dla uczniów III klasy szkoły podstawowej.

Gdańsk 2002, Wydawnictwo „Harmonia”

Gdańskie wydawnictwo edukacyjne „Harmonia” wydało interesujący podręcznik ćwiczeniowy dla trzecioklasistów autorstwa Małgorzaty Barańskiej i Ewy Jakackiej pt. *Czytam ze zrozumieniem i rozwiązuję zadania*. Jak sam tytuł książki wskazuje, służy ona do ćwiczeń usprawniających umiejętność czytania ze zrozumieniem oraz do zastosowania treści proponowanych dzieciom tekstów w różnych sytuacjach, zwłaszcza wykorzystania ich w zadaniach życiowo użytecznych. Ze względu na ścisły związek tych zadań z codziennym życiem, stawianymi przez samo życie oraz przez dziecko – aktywnie w nim uczestniczące – problemami, ich rozwiązywanie przez uczniów jest właściwie motywowane. To niewątpliwa zasługa auterek książek i pomysłodawczyń zgromadzonych w niej zestawów zadań.

Książka ma prostą strukturę, co z pewnością ułatwi dziecięcemu odbiorcy obcowanie z nią. Podręcznik składa się z trzech części. Pierwsza, najobszerniejsza, zawiera zestaw dwunastu testów, z których każdy obejmuje po kilkanaście zadań (od jedenastu do siedemnastu). Ich liczba jest różna dla każdego testu i zależy każdorazowo od celów rcalizowanych w wyniku rozwiązywanego przez dzieci zestawu zadań. Druga część książki uwzględnia kartoteki wszystkich testów, a trzecia – zestawy odpowiedzi do kolejnych testów.

Punktem wyjścia dla wszystkich zadań zamieszczonych w testach jest zawsze zadanie pierwsze, które obejmuje tekst do czytania przez trzecioklasistów. Teksty mają różną długość, ale zawsze są krótkie. Zajmują powierzchnię od 1/3 strony do 3/4 strony książki formatu A4. Oznacza to, że są zdecydowanie krótsze od tekstów, z którymi uczniowie stykają się codziennie na zajęciach w szkole. Wśród zgromadzonych tekstów znajdują się króciutkie czytanki o charakterze dydaktycznym, fragmenty większych utworów literackich (np. lektur z kanonu drugo- i trzecioklasistów), wierszy (Brzechwa) oraz fragmentów książek popularnonaukowych dla dzieci (poradnik dla młodego hodowcy, książka o psach rasowych, fragment książki o Papiću, historia o gwiazdach

i planetach), a także teksty instruktażowe (np. przepis na przygotowanie kisielu). W dalszej części każdego zestawu zadań, poszczególne testy zawierają również teksty matematyczne. Ich zrozumienie przez dzieci jest konieczne do tego, aby mogły ocenić sytuacje matematyczne, przed jakimi stawiają je autorki książki i aby potrafiły rozwiązać szereg problemów matematycznych, proponowanych w zamieszczonych tu zadaniach. Cenna jest różnorodność w doborze rodzajów tekstów. Wartościowe jest i to, że pojawiły się tu teksty niebeletrystyczne, z którymi dziecko w młodszym wieku szkolnym ma szansę obcować zdecydowanie rzadziej niż z beletrystycznymi, gdyż takich sytuacji nie stwarzają na ogół podstawowe podręczniki, natomiast rzeczywistość pozaszkolna wymaga nabycia przez dziecko umiejętności rozumienia i wykorzystania takich tekstów (instrukcje).

Na podstawie tekstu dzieci wykonują serię zadań wiążących się ze sprawdzeniem stopnia zrozumienia czytanego tekstu. Polecenia dotyczą ustalania szczegółowych informacji zawartych w tekście. Dziecko musi je w tekście wyszukać i na tej podstawie:

- wybrać prawdziwą odpowiedź;
- postawić odpowiedni znak obok odpowiedzi prawdziwych;
- wyszukać i podkreślić w tekście określone wyrazy;
- uzupełnić obrazek strzałkami, wskazującymi określony fakt, zjawisko, przedmioty;
- uzupełnić rysunek schematyczny (mapę konturową Polski) określonymi danymi (usytuowanie we właściwym miejscu nazw miast i rzek);
- skojarzyć rzecz z nazwą – nadać obrazkowi nazwę wskazującą przedmiot (zimowy sprzęt sportowy) lub zjawisko (sposób ukształtowania terenu) na nim ukazane;
- uzupełnić obrazek informacjami słownymi, tworząc rysunek schematyczny z objaśnieniami;
- wskazać właściwy rysunek (odpowiadający definicji słownej pojęcia salaterka, odpowiadający zastosowanemu w tekście opisowi słownemu postaci);
- połączyć właściwy obrazek z odpowiadającą mu informacją słowną;
- wykonać rysunek lub uzupełnić go;
- wykreślić niektóre obrazki (które nie mają związku z zaprezentowanym fragmentem tekstu);
- wykreślić niektóre wyrażenia, zwroty i informacje, które są niezgodne z przekazywanymi przez tekst (np. wskazujące produkty, jakimi nie wolno karmić chomika);
- dokonać uporządkowania (np. podanych wydarzeń – zgodnic z ich chronologią, kolejnych bohaterów pojawiających się w tekście);
- uzupełnić zdania (podanymi wyrazami, zgodnymi z treścią całego tekstu);

- wypisać z tekstu określone wyrazy (według podanego kryterium, np. zasady ortograficznej);
- zaznaczyć odpowiednie liczby – zgodne z podanymi w zadaniu warunkami;
- zilustrować treść zadania tekstowego.

Ponadto polecenia dotyczą umiejętności wnioskowania na podstawie otrzymanych (z tekstu) informacji. Istotne jest to, żeby dziecko miało świadomość, iż w tekście instruktazowym informacja wstępna jest równie ważna jak sam instruktaz. Zawarte są tam treści, wskazujące np. liczbę osób, dla których przeznaczona jest objętość produktu (kisiel do wykonania z proszku). Istotne jest także, aby dziecko wiedziało, w jakim rodzaju słownika znajdzie określone informacje. Pozwoli mu to na wybór odpowiedniego źródła informacji.

Należy zaznaczyć, że wymagane przez autorki zadań testowych umiejętności wnioskowania charakteryzuje różny stopień trudności. Najwyższe wymagania związane z umiejętnością wnioskowania przez trzecioklasistów wiążą się z korzystaniem z informacji niepełnych. Przykładem jest zadanie 2 ze strony 44 (test 8), nawiązujące do tekstu Przyjaciele Karolci. W przedstawionym fragmencie lektury drugoklasistów Karolcia M. Krüger nie ma żadnych informacji dodatkowych o Leszku – sąsiedzie Karolci, pozwalających uczniom na zidentyfikowanie tej postaci na rysunku (zadanie 2). Trzecioklasista, chcący poprawnie wykonać to zadanie, musi praktycznie zastosować prawa logiki. Jeśli w tekście jest mowa o dwóch chłopcach i są oni przedstawieni na obrazku, to jeden z nich musi być Piotrem, a drugi Leszkiem. O Piotrze wiadomo (wynika to z tekstu), że ma jasne włosy. Na podstawie tej informacji można go rozpoznać na obrazku. W takiej sytuacji drugi chłopiec musi być Leszkiem.

Polecenia wiążą się też z koniecznością uogólniania i konkretyzowania przez ucznia informacji zawartych w tekście, definiowania pojęć (np. rozumienie pojęcia baśni i wskazywanie najważniejszych jej cech, rozumienie pojęć: „jedynaczka” oraz „dobre wychowanie”, wskazywanie znaczenia podanego wyrazu – wybór spośród kilku możliwych wyjaśnień), wiązania pojęć z ich charakterystycznymi cechami (np. cechy jamnika krótkowłosego, długowłosego, szorstkowłosego – s. 62) oraz znajomością reguł (np. ortograficznej, wiążącej się z zasadami pisania imion), a także wyjaśnianiem przenośni (np. o kwoce, która traktowała świat z wysoka – zad. 3, s. 57).

Polecenia do zadań uwzględniają ponadto umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości, np. precyzowania znaczenia słów (wybór wyrazów bliskoznacznych do podanych, znajomość głównej zasady posługiwania się słownikiem ortograficznym, uzupełniania brakujących liter w alfabecie).

W testach zastosowano zadania wyboru alternatywnego (tak-nie) oraz wyboru spośród różnych możliwości, wyboru – na podstawie negacji lub kryterium prawdziwości, eliminacji określić, które nie należą do podanej kategorii (części mowy,

kryterium wartości zdrowotnych żywności, grupy zwierząt), klasyfikacji według różnych kryteriów oraz doboru lub wyboru wyrazów zgodnie ze wskazanymi kryteriami. Wykorzystano też zadania wymagające uporządkowania elementów zbioru (np. według kolejności wykonywanych czynności: przygotowywania ciasta, pieczenia ciasta, przyrządzenia kisielu).

Zadania matematyczne, zaproponowane do tekstu, wiążą się ze sprawdzeniem stopnia opanowania przez uczniów umiejętności matematycznych, niezbędnych w codziennym życiu. Należą do nich między innymi umiejętności dotyczące: ustalenia kierunków w przestrzeni oraz zastosowania pojęcia liczby w aspekcie porządkowym, porównania wartości wyrażeń mianowanych, zamiany wyrażeń dwumianowanych na jednomianowane (złoty i grosz na grosze) i odwrotnie, działań na liczbach mianowanych (w tym obliczania wartości zakupów i reszty z zakupów), obliczeń sposobem pisemnym (np. wartości zakupów), posługiwania się rachunkiem pamięciowym (mnożenie liczb jednocyfrowych, dzielenie liczb dwucyfrowych przez jednocyfrową, dodawanie liczb dwucyfrowych – z dopełnianiem do dziesiątki i z przekraczaniem progu dziesiątkowego) i pisemnym (w zakresie czterech działań arytmetycznych), obliczania dowolnym sposobem, zastosowania właściwych działań arytmetycznych – zgodnie z warunkami zadania, stosowania podziału w praktycznych sytuacjach życiowych i matematycznych (zapis działań arytmetycznych), stosowania mnożenia jako mieszczania – w sytuacjach praktycznych (s. 58), stosowania pojęć dotyczących orientacji w przestrzeni, posługiwania się zegarem (odczytywanie czasu, dokonywanie obliczeń zegarowych), dokonywania obliczeń kalendarzowych, praktycznego posługiwania się pojęciami „o tyle starszy – o tyle młodszy”, znajomości nominałów monet i posługiwania się nimi oraz umiejętności porównywania różnicowego i ilorazowego (obliczenia matematyczne – zastosowanie w sytuacjach dnia codziennego), zapisywania liczb trzycyfrowych – zgodnie z podanymi warunkami, wiązania (łączenia) liczb trzycyfrowych z odpowiednimi liczebnikami, obliczania obwodów figur geometrycznych – w określonych sytuacjach praktycznych (grodczenie ogrodu płotem), ustalania – na podstawie planów ogródków – grządek (liczby prostokątów w dużym prostokącie – zad. 12, s. 59), porównywania dat – różnorodnie zapisanych (słownie, cyframi rzymskimi i arabskimi), zapisywania nazw miesięcy oraz ich kolejności (znaki rzymskie) i uzupełniania ich – we właściwym porządku.

Na uwagę zasługują nietypowe zadania matematyczne. Do takich należą np. zadania z tekstem zawierające dane ukryte (półjawne). Rozwiązanie tych zadań wymaga od dziecka nie tylko osiągnięcia wysokiego poziomu rozumienia tekstu, ale także myślenia krytycznego. Równocześnie takie zadania rozwijają myślenie krytyczne uczniów. Przykładem jest zadanie tekstowe 15 z testu nr 7 (s. 43), w którym autorki książki wprowadziły postać narratora – wróbla,

będącego równocześnie jednym z istotnych elementów matematycznych (danych w zadaniu), niezbędnych do prawidłowego ustalenia, zapisania i wykonania działania matematycznego. Pozornie wydaje się natomiast, iż rolą tej postaci jest tylko przedstawienie sytuacji, a więc relacja treści zadania. Nietypowym zadaniem matematycznym jest również takie, które wymaga znajomości alternatywnych określeń, charakteryzujących to samo zjawisko matematyczne (porównywanie różnicowe, uwzględniające posługiwanie się terminami: „o pół roku młodszą”, „o sześć miesięcy starszy” – zadanie 10, s. 46). Wiedza na ten temat pozwoli uczniowi na ustalenie, że bohaterowie utworu literackiego, określając relacje między sobą (dotyczące ich wieku) mówią jednocześnie prawdę, chociaż każdy z nich słownie wyraża te relacje w inny sposób.

W proponowanych zadaniach matematycznych wartościowe jest również to, że autorki sugerują możliwości rozwiązania ich dwoma sposobami (np. zad. 12, s. 47; zad. 3, s. 23).

Zadania przyrodnicze skonstruowane w taki sposób, aby wiązały się z głównym tekstem testu (w sposób bezpośredni lub pośredni), dotyczą umiejętności: wskazania zwierząt należących do określonych grup (ssaki - ptaki) i wyodrębnienia ich cech, kojarzenia zwierzęcia (jego cech fizycznych) z jego nazwą, klasyfikacji warzyw według kryterium ich części jadalnych, inne.

Sprawdzone są również umiejętności społeczne trzecioklasistów. Wiąza się np. ze wskazywaniem zasad właściwego przechowywania i używania leków (skreślanie zdań informujących o niewłaściwym postępowaniu), wnioskowaniem o czynnościach wykonywanych najwcześniej i najpóźniej w tygodniowym harmonogramie zajęć, ustalaniem głównego kryterium wyboru produktu spożywczego podczas jego zakupu (termin przydatności do spożycia), ustalaniem produktów spożywczych wartościowych zdrowotnie, wskazywaniem zasad bezpiecznego postępowania i zachowań łamiących te zasady (przy posługiwaniu się różnymi przedmiotami i urządzeniami), znajomością zasad opieki nad zwierzęciem domowym (chonikiem), rozumieniem pojęcia dobrego wychowania.

Ponadto sprawdzane są wiedza i umiejętności ortograficzne: podział wyrazów na sylaby, głoski i litery, dobór do podanych zasad ortograficznych wyrazów z tekstu, znajomość alfabetu i porządkowanie wyrazów w kolejności alfabetycznej – w obrębie jednej litery alfabetu (według drugiej litery oraz dalszych liter alfabetu),

Kontroli podlegają, w proponowanych zestawach zadań, także umiejętności gramatyczne trzecioklasistów, np. rozpoznawanie części mowy, odmiana czasowników przez osoby, dobór przymiotników o znaczeniu przeciwstawnym do podanych, tworzenie przysłówków od przymiotników i odwrotnie, stopniowanie przymiotników, tworzenie wyrażań – przez łączenie czasowników z właściwymi rzeczownikami.

Testy uwzględniają również zadania otwarte, np. wypowiedzi dziecka na temat: swojej wizyty u lekarza, swojego kolegi, opieki nad własnym zwierzęciem, swojego psa, robienia przez siebie zakupów, umiejętności przygotowania podwieczorku. Zadania otwarte wiążą się również z ułożeniem dalszego ciągu przedstawionej baśni, zredagowaniem listu do koleżanki z wakacji, opisem koleżanki lub kolegi, napisaniem dialogu – rozmowy telefonicznej z babcią. Mają zatem różną formę redakcyjną. Tematyka tych swobodnych prac, mających na ogół charakter spójnej wypowiedzi wicelozdaniowej, zawsze wiąże się z problematyką tekstu wyjściowego – służącego kontroli czytania ze zrozumieniem. Niewątpliwie twórcze są wszystkie te zadania, które wymagają uruchomienia wyobraźni dziecka, w tym związanej z jego wizją przyszłości (własne lądowanie na księżycu – zad. 11, s. 53) oraz zjawiskami i sytuacjami niccodziennymi, które najprawdopodobniej nigdy się nie zdarzą (dziecko ma napisać, o czym chciałoby powiedzieć Papieżowi – zad. 16, s. 70).

Każde zadanie jest punktowane. W ten sposób uczeń jest w stanie obliczyć, ile punktów możliwych do zdobycia osiągnął za wykonanie określonego zadania oraz jaką liczbę punktów uzyskał w całym teście. W trzeciej części książki znajdują się poprawne odpowiedzi do każdego zadania – uporządkowane w zestawach testowych. Nauczyciel, kierujący rozwiązywaniem tych nauczycielskich testów przez dzieci, otrzymuje wytyczne do obliczeń liczby punktów uzyskanych przez dzieci, a więc poznaje kryteria punktacji zaproponowane przez autorki charakteryzowanej książki. Te wytyczne mogą służyć również innym dorosłym (np. rodzicom) organizującym proces sprawdzania tych umiejętności trzecioklasistów, które wytyczają ramy zaproponowanych testów. Może je wykorzystać także sam uczeń w procesie samokształcenia i rozwijania swej samodzielności, chociaż nie każdy trzecioklasista będzie potrafił skorzystać z tych zasad, tzn. zrozumieć ich treść i zastosować je.

Informacje z drugiej części podręcznika służą przede wszystkim nauczycielowi, który na podstawie sposobu wykonania zadań poszczególnych testów przez dziecko oraz uzyskanych przez nie wyników ustala, jaką wiedzę i umiejętności w wyznaczonym przez test zakresie posiadają badani w ten sposób uczniowie. Klasyfikację wyników kolejnych testów, zgodnie z taksonomią celów kształcenia, ułatwia taka konstrukcja kartotek testów, w których autorki zastosowały nazwy czynności wykonywanych przez uczniów (np. zna, wie, rozumie, umie, wykonuje, poszukuje, wyszukuje, stosuje, wykorzystuje, dokonuje, dobiera, ustala, uzupełnia, odczytuje, rozwiązuje, podaje, porządkuje, dzieli, pisze, stopniuje, wnioskuje, ocenia). Wartość drugiej części jest mniejsza dla rodziców ze względu na fachowy, metodyczny, precyzyjny język określeń zawartych w kartotece testu. Tylko niektóre wyrażenia (przede wszystkim nazwy czynności) zawarte w kartotekach zrozumie natomiast trzecioklasista. W związku z tym

wydaje się, że w przedmowie do książki wyraźniej trzeba wskazać odbiorcę tej części podręcznika. Jeśli zakładać, że służyć ona będzie w głównej mierze nauczycielom, proponowałabym, żeby w niektórych miejscach zwiększyć jeszcze precyzję zapisu w kartotekach. Mam tu na myśli bardziej szczegółowo wskazane umiejętności związane z rachunkiem pamięciowym i pisemnym, a także z rozwiązywaniem zadań tekstowych.

Część trzecia podręcznika, którą można nazwać zestawem kart autokontrolnych, służyć ma przede wszystkim dziecku w jego samokształceniu i samokontroli poprawności wykonanych zadań. Znajdzie w niej dokładne wyniki poszczególnych zadań testowych, uporządkowanych w grupy – zgodnie z kolejnością testów. Znajdzie w niej również bardzo dokładne wyjaśnienie ustalonej punktacji. Na tej podstawie może obliczyć sobie punkty za sposób i stopień wykonania każdego zadania z osobna oraz całego testu. Jednak proponowane przez autorki książki zestawy odpowiedzi nie w pełni będą służyć samemu trzecioklasistce, gdyż zawierają bardzo trudne dla dziecka kryteria oceny, zastosowane w przypadku zadań otwartych, czyli typu: wypowiedź kilkudzaniowa, list, opis, dialog. Na ogólną liczbę punktów możliwych do uzyskania w przypadku tego typu zadań składa się cały szereg kryteriów i punktów szczegółowych. Dziecko w tym wieku nie jest w stanie ani zrozumieć niektórych z nich (np. ujęcie tematu, poprawność językowa, poprawność stylistyczna), ani tym bardziej dokonać samooceny w tych zakresach. Dlatego też te informacje bardziej będą służyć dorosłemu (nauczycielowi, częściowo rodzicom) niż samemu dziecku.

Niestety, ten bardzo interesujący i wartościowy podręcznik nie jest pozbawiony błędów. Jeśli jego założeniem jest uczenie dzieci kontroli i zastosowano formę kart autokontrolnych (trzecia część książki, odpowiedzi do testów), to niedopuszczalne jest, aby znalazły się tam jakiegokolwiek błędy. Tymczasem odpowiedzią do zadania matematycznego nr 15 ze strony 43, w którym sprawdza się praktyczne umiejętności uczniów w zakresie stosowania mnożenia jako podziału, jest nieprawidłowy wynik. Dzieląc 32 litery alfabetu (można dyskutować, czy alfabet ma tyle liter) na cztery równe części (4 ptaki) otrzymujemy po osiem ziaren na każdym „ptasim” talerzu. Tymczasem w zbiorze odpowiedzi proponowanych przez autorki pojawia się następująca: „Na każdym talerzyku wróbelek musi położyć 4 ziarenka”.

Można również zastanawiać się, czy przyjęta przez autorki punktacja jest w pełni zasadna i sprawiedliwa. M. Barańska i E. Jakacka przyjęły taką zasadę, że za każdą czynność wykonywaną przez dzieci przyznają im jeden punkt (jeśli oczywiście jest poprawnie wykonana). Rodzi to takie konsekwencje, że np. za prostą krzyżówkę (zad. 1, s. 56) dziecko może otrzymać aż sześć punktów. W większości podejmowanych działań jego czynności polegają tu na skojarzeniu rzeczy (obrazek) z nazwą przedmiotu i na właściwym wpisaniu nazw do kratek

krzyżówki. Tymczasem za wyjaśnienie przenośni „kwoka traktowała świat z wysoka” (zad. 3, s. 57) uczeń może otrzymać tylko jeden punkt, jeśli wybierze prawidłową odpowiedź spośród trzech możliwych. Jest to dla dziecka zadanie bardzo trudne, gdyż myśli ono konkretnie-obrazowo. Ponadto tekst literacki, który jest dla niego inspiracją do podjęcia tego typu rozważań (wiersz „Kwoka” J. Brzechwy) nie zamieszcza tego typu informacji. Dziecko musi rozumieć tekst na poziomie krytycznym, aby wykonać wskazane zadanie. Takich przykładów, jak powyższy, jest w omawianej książce więcej.

Mimo tych kilku słabości, czy też niedostatków charakteryzowanej książki, mam pełne przekonanie co do jej wysokich walorów edukacyjnych, które wymieniłam w niniejszym opracowaniu oraz do bardzo kompleksowego ujęcia zadań programowych klasy trzeciej. Przekonuje też stwierdzenie autorek, zamieszczone we wprowadzeniu do podręcznika, że propozycje w nim zawarte mają w równej mierze służyć kontroli wiedzy i umiejętności trzecioklasistów, jak i ćwiczeniu różnych umiejętności, wprowadzeniem do których jest zawsze tekst, bez zrozumienia którego dziecko nie wykona proponowanych mu zadań (lub nicwiele z nich). Analiza podręcznika wykazała ponadto, podobnie jak w swych założeniach przyjęły autorki książki, że zaproponowane zadania uczą: korzystania z informacji, samodzielności, wytrwałości. Dodam jeszcze, że z pewnością aktywizują dzieci przez interesującą ich formę i tworzenie przez siebie zestawu zadań powiązanych tematycznie, przekonują, że warto podjąć trud ich wykonania – gdyż są powiązane z praktyką i służą rozstrzyganiu codziennych życiowych problemów. Ważne jest też, że integrują różne obszary edukacyjne: polonistyczny, matematyczny, społeczno-przyrodniczy (uwzględniający marginalnie również aspekty geograficzne i historyczne), a w dodatku czynią to poprzez system czynności wykonywanych przez dzieci, w pewnym stopniu przez język, natomiast tematyka stanowi tylko tło sytuacyjne, a nie główny czynnik integracji. To ważny krok naprzód w często pozornym współcześnie procesie integrowania – właśnie przez tematykę.